

Sarcococca – overzicht van het sortiment

A.J. Laros

Eén van de recentere collecties van de Nederlandse Plantencollecties is die van het geslacht Sarcococca. Dit geslacht heeft sinds de eerste introductie bijna 200 jaar geleden (te) weinig in de belangstelling gestaan. Met name vanwege de veelzijdige toepassingsmogelijkheden en sterke zoete bloemgeur zit er meer in dit gewas dan er tot nu toe uit is gekomen. Een reden om het huidige sortiment eens onder de loep te nemen. De collectie staat opgeplant in de Plantentuin in Oirschot en Plantentuin Esveld in Boskoop, die ook de collectie beheert.

Taxonomie en verspreiding

De naam *Sarcococca* is afgeleid van het Griekse *sarx* (*sarkos*) wat vlees en *kokkos* wat bes of vrucht betekent. De Nederlandse vertaling van de naam is dus “vleesbes”.

De eerste introductie van *Sarcococca* was in 1825 toen William Hooker *S. hookeriana* uit Sikkim opstuurde. Het duurde echter tot de tweede helft van de vorige eeuw totdat dit geslacht wat meer aandacht kreeg in de wereld van kwekers en tuinliefhebbers. In zachte winters en mildere streken verschijnen van sommige soorten de sterk geurende bloemen al voor de kerst. *Sarcococca* wordt daarom in Engelstalige landen ook wel “Christmas box” of “Sweet box” genoemd.

De relatie met *Buxus* is groot, beide behoren tot de *Buxaceae* en sommige *Sarcococca* soorten zijn ooit beschreven als *Buxus*. Afhankelijk van de opvattingen bestaat het geslacht uit 12 tot 20 soorten. Het geslacht komt voor in Zuidoost-Azië, het Himalayagebied, Zuidwest-China, Afghanistan, Pakistan en één soort in het Midden-Amerikaanse Guatemala.

Veel onderzoek is verricht in het Kew Herbarium door Dr. Otto Stapf (1857-1933) in het begin van de 20e eeuw. Stapf baseerde zich op de monografie van Baillon uit 1859 met toevoegingen van Joseph Hooker. In 1986 verscheen een revisie van het geslacht door J. Robert Sealy (in Bot.J. Linn. Soc. 92:117-159). Naar aanleiding hiervan schreef D.O. Wijands in het Bulletin van de Botanische Tuinen nr. 19 oktober 1987 p. 4-5 een artikel over *Sarcococca* met een determinatietabel.

Beschrijving

Wintergroene struikjes met gewoonlijk verspreid staande, enkelvoudige, gaafrandige, leerachtige bladeren. Bloemen gewoonlijk wit, in kleine okselstandige trosjes. Planten éénhuizig met aparte mannelijke en vrouwelijke bloemen. Mannelijke bloemen meestal boven de vrouwelijke geplaatst met 4 tot 6 meeldraden. De vrouwelijke bloemen met 2 of 3 stijlen en een 2- of 3-hokkig vruchtbeginsel. De bloemen moeten het zonder bloembladen doen en geuren gewoonlijk sterk. Vrucht een ei- of bolvormige, vleesachtige bes, waarbij de restanten van de

104. *S. hookeriana* var. *humilis*

stijlen nog zichtbaar zijn. Sommige soorten vormen worteluitlopers.

Gebruikswaarde

Sarcococca kan worden aangeplant als solitair (b.v. *S. wallichii* en *S. orientalis*) of als vakbeplanting (b.v. *S. confusa* en *S. hookeriana*). Maar ook voor het maken van blokken en hagen (b.v. *S. ruscifolia* en *S. hookeriana*) en als bodembedekker (b.v. *S. hookeriana* var. *humilis*) biedt het geslacht goede mogelijkheden. Doordat de planten een sterke, zoete geur hebben, zijn ze uitermate geschikt om in de winter in pot naast de voordeur te plaatsen. Ook een haagje langs het voordeurpad is een "must". Takken met bloem kunnen ook als snijbloem binnenshuis worden gebruikt, al zal niet iedereen de (binnenshuis te) sterke geur kunnen waarderen. Na de bloei kan desgewenst gesnoeid worden. De planten gedijen goed op de meeste droge tot vochtige en zure tot kalkhoudende gronden. Een plaats in de halfschaduw heeft de voorkeur. In de volle zomermiddagzon kunnen de bladeren geel worden en zelfs verbranden. In de winter hebben de planten graag beschutting tegen de felle oostenwind. *Sarcococca* is niet erg gevoelig voor ziekten en plagen. Als de planten erg droog en op de wind staan zijn ze gevoelig voor spintaantasting. *Sarcococca* wordt vermeerderd door zaaien en zomerstek.

105. *S. hookeriana* var. *digyna*

Soorten en cultivars

S. confusa Sealy

Deze soort doet zijn naam eer aan. Er is namelijk nogal verwarring over de afkomst van deze plant. Ze is in 1916 gevonden uit zaad verzameld door Wilson in W. China. Algemeen wordt aangenomen dat dit een (natuurlijke) hybride is met *S. ruscifolia*. Echter, in het wild zijn nooit meer planten gevonden. Het is een dicht vertakte struik tot 1,8 m hoog groeiend. De bladeren zijn elliptisch tot langwerpig eivormig, gepunt aan de top en stomp aan de basis. Bovenzijde donkergroen, onderzijde lichter. Bloeiwijze in korte trosjes van 1 tot 3 mannelijke en 1 tot 3 vrouwelijke bloemen. Soms ook alleen bestaand uit alleen mannelijke of vrouwelijke bloemen. Helmhokken geelachtig. Opvallend is dat er aan dezelfde plant zowel bloemen met twee als met drie stijlen voorkomen. Bloeitijd (februari)maart – april. De vruchten zijn glimmend zwart.

S. hookeriana Baill.

syn. *Sarcococca pruniformis* var. *hookeriana* Hook. f.

S. hookeriana is de meest gangbare soort in cultuur. Het is een erg variabele soort, waarvan thans 3 variëteiten beschreven zijn: var. *hookeriana*, var. *digyna* en var. *humilis*. Voor var. *hookeriana* geldt de volgende beschrijving:

Het is een bossige, dicht vertakte struik die tot 1,8 meter hoog kan worden en uitlopers vormt. Twijgen vaak roodachtig. De bladeren zijn glimmend donkergroen, elliptisch of lancetvormig, 4 tot 8 cm lang, 1,5 tot 2,5 cm breed, de bladvoet en -top in een punt uitlopend. De witte bloemen staan in trosjes van 3 tot 9 bijeen in de bladoksels. Vrouwelijke bloemen met 3 stijlen. De meeldraden zijn enigszins purperkleurig getint. Bloeit vanaf januari tot in maart. Vruchten zwart, 4 tot 6 mm lang.

Deze soort is inheems in de Himalaya, van Nepal en oostwaarts, als onderbegroeiing in *Rhododendron* bossen op een hoogte van 2100 tot 3600 meter. Groeit makkelijk op zure grond. Zaailingen uit door de auteur verzameld zaad in het Annapurna gebied in Nepal lieten een grote variatie in bladvormen zien. *S. hookeriana* (var. *hookeriana*) was de eerste die in Europa werd geïntroduceerd. In Nepal gebruikt men een afkooksel van de wortels tegen jicht.

S. hookeriana var. *digyna* Franch.

Struikje van 30-100 cm. Kenmerkend zijn de twee stijlen, het smallere blad en de paarsrode twijgen. Het blad aan volwassen twijgen is tot 5

106. *S. hookeriana* var. *hookeriana*

cm breed. Wat losser, meer opgaand groeiend en meer winterhard dan de soort.

Inheems in Yunnan en Sichuan. Werd door Wilson in 1908 geïntroduceerd. Roy Lancaster schrijft in zijn boek "Travels in China" dat hij nabij Cangshan (Yunnan) populaties heeft gezien waarvan de stengels net zo paars zijn als bij de cultivar 'Purple Stem' in het Hillier Arboretum. De meerderheid van de planten in cultuur onder de naam *Sarcococca hookeriana* var. *digyna* hebben opvallend rode twijgen die helder afsteken tegen de geelgroene smalle bladeren, de selectie 'Purple Stem' vormt hierop geen uitzondering.

S. hookeriana 'Dragon Gate': *S. ruscifolia* 'Dragon Gate'

S. hookeriana var. *humilis* Rehder & E.H. Wilson

syn. *S. humilis* Stapf

Vormt een lage en dichte begroeiing van gewoonlijk 20-50 cm hoog en kan een uiteindelijke hoogte bereiken van 1,5 meter. In cultuur wordt zij zelden hoger dan 50 cm. Twijgen roodachtig. Bladeren korter en relatief breder dan bij de soort, aan volwassen twijgen tot 2 cm breed; jonge bladeren iets bruinrood getint. Helmknop-

107. *S. hookeriana* var. *humilis*

pen met rozerode tint, meeldraden purperachtig. Het natuurlijk verspreidingsgebied is in China (Hubei, Sichuan en Yunnan) in struikgewas op een hoogte van 1000-3500 meter. Geschikt voor elke grondsoort en moeilijke, droge, schaduwrijke plekken. Verspreidt zich door middel van worteluitlopers.

Deze soort werd door Augustine Henry ontdekt en geïntroduceerd door Wilson in 1907.

S. hookeriana 'Purple Stem'

(Hillier, Engeland 1960)

Deze cultivar heeft zwartpaarse takken, bladstelen en middennerf. Behoort tot var. *digyna*.

S. hookeriana 'Schillingii'

Een selectie uit de Nepal-oogst van planten van één van de verzamelreizen van Tony Schilling. Het meest opvallend zijn de zeer smalle bladeren, ca. 1 cm breed. Vanwege deze bladvorm maakt de plant een wilgachtige indruk. De plant bloeit erg rijk, van februari tot april; de helmhokken zijn opvallend paarsrood. De cultivar wordt tot 1 m hoog. Volgens de meeste bronnen behoort deze cultivar tot var. *digyna*, er zijn echter ook bronnen die melding maken van 3 stijlen, wat hiermee in tegenspraak is. In het verleden is deze selectie ook wel als var. *schillingii* aange-

duid. Overigens is de cultivaraanduiding 'Schillingii' onwettig omdat het een verlatinisering van na 1959 is.

S. orientalis C.Y. Wu

Opgaande struik in hoogte variërend van 60 cm tot 3 meter. Twijgen donkergroen. Bladeren tot 9

108. *S. orientalis*

cm lang, breed langwerpig, toegespitst aan de top, aan de basis wigvormig. De 3 tot 5 mannelijke bloemen staan in trosjes aan de bovenzijde van de twijgen; de 1 tot 3 vrouwelijke bloemen met twee stijlen aan de onderzijde. De witte bloemen zijn wat roze getint en tamelijk groot. Vruchten bolrond, en zwart van kleur.

Komt van nature voor in China (noorden van Quandong, Jianxi, het westen van Fujian en het zuiden van Zhejiang). Voor het eerst verzameld en beschreven in 1954 en geïntroduceerd als tuinplant door Roy Lancaster in 1980. Een prachtige bladplant die zeker meer aandacht verdient, al was het maar om de gezonde en stevige uitstraling. De groeivorm is erg gelijkmatig, ook als jonge plant.

S. ruscifolia Stapf

Dicht bebladerde struik die tot 1,5 m hoog groeit. Jonge twijgen behaard. Bladeren glanzend groen, 1,5-3,5 cm breed, breed eivormig, gepunt aan de top, breder en korter dan bij de meeste soorten. De zoet geurende bloemen lijken op die van *S. hookeriana* en *S. confusa*, maar staan in kleinere trosjes en hebben 3 stijlen. Bloeit van december tot in maart. Vruchten donkerrood.

De soort is inheems in het westen van China (W. Hubei, Sichuan, Yunnan en Tibet), in bossen en op steile rotswanden op een hoogte van 600 tot 1600 meter, vooral op kalksteen. Werd ontdekt door Augustine Henry nabij Ichang in 1887 en geïntroduceerd door James Veitch & Sons,

109. *S. ruscifolia*

Coombe Wood, Engeland in 1901. Is hoogst waarschijnlijk één van de ouders van *S. confusa*.

S. ruscifolia* var. *chinensis (Franch.) Rehder & E.H. Wilson

syn. *S. saligna* var. *chinensis* Franch.

(basionym)

S. ruscifolia Stapf

S. pauciflora C.C. Wu ex S.Y. Bao

Deze in Hubei voorkomende variëteit heeft langer en smaller blad en is algemener in cultuur dan de soort zelf. Het is wel de vraag of het zinvol is om deze variëteit te onderscheiden omdat de grens qua verspreiding en uiterlijke kenmerken ten opzichte van de soort erg in elkaar overlapt.

In cultuur komen totaal van elkaar verschillende klonen voor, wat de verwarring over de juiste naamgeving vergroot.

***S. ruscifolia* 'Dragon Gate'**

(Geïntroduceerd uit China door Roy Lancaster, 1980)

Een dicht vertakte struik tot 100 cm hoog. Bladeren lang toegespitst en donkergroen van kleur. Bloemen crèmewit.

Deze cultivar is ten onrechte onder de soortnaam *S. hookeriana* in Nederland geïntroduceerd.

(Bevinding van de auteur: een plant gekocht onder de naam *S. hookeriana* 'Dragon Gold' bleek identiek aan *S. ruscifolia* 'Dragon Gate'.)

S. saligna (D. Don) Muell. Arg.

syn. *Buxus saligna* D. Don (basionym)

S. pruniformis var. *angustifolia* Lindl.

S. salicifolia Baill.

Dicht vertakte struik met een hoogte van 60 tot 120 cm. In Chinese literatuur wordt melding gemaakt van hoogtes tot 3 of 5 meter. Jonge twijgen kaal. Bladeren frisgroen, lancetvormig, toegespitst aan beide zijden, 7,5 tot 12,5 cm lang

110. *S. saligna*

en 1 tot 3 cm breed. Bloemen slechts zwak geurend, groenachtig, in korte trosjes. Helmknoppen geel. Vrouwelijke bloemen met drie stijlen. Vruchten eirond, en purperrood van kleur. Er komt in de hele plant geen rood voor, niet in de bloemen, of de bladstelen of in het jonge blad. Hierdoor is de plant onderscheidend van de *Sarcococca hookeriana* en variëteiten.

Deze soort is inheems in het Himalaya gebied (1900 tot 2300 m), van Xizang (China) tot Afghanistan tot Kumaon (India). In Nepal wordt deze plant veel gebruikt als voer voor geiten. Deze soort komt ook voor in Taiwan.

S. vagans Stapf

syn. *S. balansae* Gagnep.

S. euphlebia Merr.

Opgaande struik met groene twijgen, tot 3 m hoog groeiend. Bladeren glimmend lichtgroen, tot 20 cm lang en 7 cm breed met een duidelijke nervatuur, toegespitst aan de top, aan de basis breed wigvormig. Parallel aan de hoofdnerf loopt iets van de bladrand af aan beide zijde nog een "hoofdnerf", zoals bij *Heptacodium*. Bloemen in korte trosjes; de mannelijke bloemen 7 tot 10 bij elkaar en aan de bovenzijde van de twijgen, de vrouwelijke bloemen met twee stijlen, (1)2 tot 5 bij elkaar aan de onderzijde van de twijgen, beiden geel van kleur en zwak geurend. De bloeitijd is van maart tot in mei, maar in haar natuurlijke habitat van september tot in maart. De vruchten zijn eerst zwartachtig, maar verkleuren naar rood.

Het natuurlijk verspreidingsgebied is in Thailand, Vietnam, Birma en in Chinese provincies Yunnan en Hainan. Van de wortel wordt in China een bekend volksmedicijn "Jie gu Mu" gemaakt. Deze soort is vrij recentelijk geïntroduceerd door Crûg Farm Plants als *S. balansae*, afkomstig uit Thailand. Gezien de herkomst is de winterhardheid twijfelachtig.

S. wallichii Stapf

syn. *S. coriacea* Muell. Arg.

Opgaande, dicht vertakte struik, tot 3 m hoog, in cultuur zelden hoger dan 1,5 meter. Bladeren lichtgroen, elliptisch tot breed langwerpig, tot 13 cm lang en 4 cm breed met een lange punt aan de top. Aan de basis afgerond of breed wigvormig. Ook hier de typische nervatuur als die van *S. vagans*. Bloemen in korte trosjes; mannelijke bloemen 3 tot 10 bijeen; vrouwelijke bloemen met 3 stijlen, 4 tot 5 bijeen. De geurende bloemen zijn geelachtig van kleur; bloeitijd vanaf oktober tot in januari. Vruchten purperzwart.

In cultuur is dit met afstand de *Sarcococca* met de grootste bladeren; ze zijn wel tweemaal zo groot als van de bekende *Sarcococca hookeriana* var *humilis*. Deze soort is dan ook zeer gemakkelijk te herkennen.

Het hout van deze soort is bijzonder hard, zoals dat van *Buxus*, en wordt in Nepal gebruikt voor het maken van wandelstokken. Een afkooksel van de wortels gebruikt men daar tegen koorts. Deze soort is inheems in het westen van Yunnan, Birma tot Nepal. Als onderbegroeiing in bossen en op hellingen op een hoogte van 1300 tot 2700 meter.

Deze soort werd ontdekt in 1821 maar verkreeg

111. *S. wallichii*

de status als soort pas in 1916. In 1994 introduceerde Bleddyn Wynn Jones van de Welshe kwekerij Crûg Farm Plants deze soort van zaden afkomstig uit Darjeeling, India, en dit was waarschijnlijk de eerste introductie. In 1995 bracht de auteur een bezoek aan de botanische tuin van Godavari in Nepal, waar hij zaden verzamelde van deze soort onder de naam *S. coriacea*. Onder deze naam is de plant enige tijd in de handel geweest. Beide klonen zijn nu op kleine schaal in cultuur in Europa.

Overige soorten

Andere, nog niet in cultuur gebrachte soorten zijn:

S. brevifolia Stapf

S. confertiflora Sealy uit China (Yunnan), India, Birma en Thailand

S. conzattii (Standl.) I.M. Johnst. Een soort met geelgroene bloemen en witte vruchten uit Guatemala.

S. longifolia M. Cheng & K.F. Wu uit China (Z.O. Guangxi).

S. longipetiolata M. Cheng uit China (N.W. Guangdong).

S. pruniformis Lindl (syn. *S. coriacea* (Hook.) Sweet)

S. pruniformis var. *dioica* Hayata 1912

S. trinervia Wight & Wight

Literatuur

BEAN, W.J. (1981): Trees & Shrubs 8th edition vol. IV.

BLEDDYN WYNN JONES, Crûg Farm (2005): Garden Illustrated dec 2005.

KRÜSSMANN, G. (1986): Manual of cultivated broad-leaved trees & shrubs vol. 3.

LANCASTER, R. (1989): Travels in China, a plantman's paradise.

TROPICOS Flora of China Checklist Project <http://mobot.mobot.org/W3T/Search/FOC/projs/foc.html>

A.J. (Arjan) Laros

Dendroloog te Boskoop

Summary

The Sarcococca collection is one of the recent additions to the Dutch Plant Collections. This genus has received little attention since its introduction almost 200 years ago. Because of its versatility and sweetly scented flowers its possibilities should be further explored, hence this article. The collection is planted out in Oirschot and at the collection owner, Plantentuin Esveld in Boskoop. In this article the 7 most important species with their subspecies, varieties and cultivars are described. S. hookeriana is the most commonly grown and used of these.